

DOĞU
ANADOLU'DA
AŞİRET-CEMAAT-DEVLET

SAİT EBİNÇ

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2399
KÜLTÜR SERİSİ: 1251

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-8838-05-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

Koşuyolu Mah. Mahmut Yesari Cad. Nu: 76 • 34718 Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 546 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: M. Bilal Erimez

Düzeltili: Ezgi Akyıldız

Son Okuma: Hüseyin Özdemir

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: (0212) 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik
çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve
yayımlanamaz.

Sait Ebinç: Van'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Van'da bitirdikten sonra yükseköğrenimini 1992 yılında Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde tamamladı. Yüksek lisansını 1997'de, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Zihniyet Yapı Analizleri" başlıklı tezle yaptı. Doktor ünvanını 2008 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalında aldı. Yazarın Türk siyasal hayatı ve siyaset teorisi üzerine pek çok yayımlanmış bilimsel makalesi ve kitapları bulunmaktadır. Yazarın ayrıca şehir tarihi, edebiyat ve estetik üzerine yazdığı kitapları yayınevimiz tarafından yayımlanmıştır. Sait Ebinç, evli ve iki çocuk babasıdır. Hâlen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyeliğine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	11
GİRİŞ	15

BİRİNCİ BÖLÜM: AŞİRET VE CEMAAT

Cemaat.....	29
Aşiret	32
Yarı Göçebe Aşiretler.....	38
Yerleşik Aşiretler	38
Konfederasyon ya da Mirlik.....	39
Ekonomik-Politik Kuramda Aşiret Yapıları	42
Feodalizm, Asya Tipi Üretim Tarzı ve Doğu Anadolu.....	52
Batının Âyanlığı, Doğunun Ağalığı.....	69
Doğu Anadolu’da Feodalleşme Süreci	71

İKİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYET ÖNCESİ DOĞU ANADOLU

Osmanlı Dönemi’nde Doğu Anadolu.....	81
Doğu Anadolu’da Merkezileşme Süreci	83
Toprak-Mülkiyet İlişkileri.....	87
Artık-Ürüne El Koymada Devlet ve Aşiretler.....	91
Tanzimat Fermanı ve Vilâyât-ı Şarkıyye.....	94
1858 Arazi Kanunnamesi	100
Doğu Anadolu’da Yurtluk ve Ocaklık Statüsündeki Topraklar	102
Doğu Anadolu’da Osmanlı Yönetimi	107
Vilayat-ı Şarkıyye Islahat Projesi ve Umumi Müfettişliğin Kurulması	112
Gayrimüslim Azınlıklar Arasında Milliyetçilik Düşüncesinin Yayılması ve Doğu Anadolu’nun Toplumsal Yapısı	115
Hamidiye Alayları.....	120
Vilâyât-ı Şarkıyye’de II. Meşrutiyet.....	124
II. Meşrutiyet Dönemi’nde Kürt Cemiyetleri.....	130

Kandaşlıktan Kutsallığa Doğu Anadolu'da İki Geleneksel Güç Odağı: Şeyhlik ve Aşiretler	132
Şemdinli Şeyhleri	132
Bedirhanlar	135
Van'da İttihad ve Terakki	138
Doğu Anadolu'da Toprak-Mülkiyet İlişkileri	143
Toprakların Bölgedeki Toplumsal Sınıflar Arasındaki Dağılımı	148

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CUMHURİYET VE DEVRİMLERİ

Cumhuriyet, Burjuva Demokratik Devrimi mi?	153
Türk Devrimi	156
Cumhuriyet'in Kurumları ve Sınırları	162
Cumhuriyet Süreklilik mi Kırılma mı?	170
Şeyh Said İsyanı	175
Yeniden Umumi Müfettişlik	181
Tahrir-i Sükûn Kanunu ve Cumhuriyet'in Dönemeci	185
Devlet ve Feodal Güçleri	187
Doğu Anadolu'da Ağaların Eşraflaşma Süreci	191
Doğu Anadolu'da Kapitalist Gelişmeler	193
Ulus Devlet Döneminde Kapitalizmin Eşitsiz Gelişme Yasası	196
Kapitalizmin Eşitsiz Gelişme Yasası ve Doğu Anadolu	198
Doğu Anadolu'da Eşraf Sınıfının Dinamikleri	207
Bir Sermaye Birikim Örneği: Mürtezika Sınıfından Mürtefi Sınıfına	213
Cumhuriyet Dönemi Doğu Anadolu'da Toplumsal Yapı ve Mülkiyet İlişkileri	218
Kent, Siyaset ve Van'ın Sekene-i Asliyesi	224
Doğu Anadolu'da Siyasal Kültür, Zihniyet ve Aidiyet İlişkileri	229
Cumhuriyet Dönemi'nde Kırsal Alanı Dönüştürme Girişimleri ve Halkçılık	232
Demokrat Parti ve Doğu Anadolu	238
Demokrat Parti ve Aşiretler	242
Doğu Anadolu'da Muhafazakâr Tutumun Dinamikleri ve Üretim İlişkileri	243
Laiklik Bir Söylem mi İlişki Biçimi mi?	250
SONUÇ	257
KAYNAKÇA	291

ÖN SÖZ

Bu kitap, Türkiye’de geleneksel örgütlenme biçimleri olan aşiret-cemaat yapılarının devletle olan ilişkilerini tarihsel ve metodolojik bir yöntemle, çok disiplinli bir perspektiften hareketle analiz etmektedir. Bu analizin kavram seti, antropolojiden siyaset kuramına, sosyolojiden iktisada kadar birçok disiplinin kavramlarını tarih disiplininin atölyesinde seferber etmeyi gerekli kılmaktadır. Sosyal bilimlerin çoklu disiplinlerinin kavramlarını kullanmak, bu sorunu bütünlüklü analiz etme çabasından kaynaklanmaktadır. Bütünlüklü kavrama yetisi ise, tecrübe ve aklın bir araya gelmiş büyük ışığıdır. Bütünlüklü kavrama yönteminde zihin analiz ederken tasnif yaparak ayırır. Akılsa onları terkip eder. Dolayısıyla aklın ölçüsü, olguların farklı yüzlerini, birbiriyle bağlantılarını bütünlük içinde ilişkilendirip yerli yerine yerleştirerek bir toplama yapmaktır. Bu aritmetik toplamada insan bildiği kadar düşünebilir. Düşündüğü kadar da bilebilir. Bir sorunu etraflı olarak kavrama yetisi, kavrama düzeyiyle ilgilidir. Çünkü hiçbir sorun kendi momentinin dışında tam olarak kavranamaz. Bu nedenle çoklu disiplinlerin kavram setini kullanma yetkinliği sorunları anlama ve kavrama kifayeti anlamına gelir. Bu çokluk sadece kavramlarla sınırlı değildir, aynı zamanda farklı yöntemleri kullanabilmeyi de içerir. Bu nedenle Türkiye’de geleneksel örgütlenmenin biçimleri olan aşiret-cemaat yapıları analiz edilirken hem ekonomi-politiğin yöntemleri hem de sembolik-kültürel yöntemin kavramları kullanılmıştır.

Türkiye’nin modernleşme sürecinde ekonomik toplumsal ve siyasal sorunlar yumağının önemli bir boyutunu oluşturan aşiret ve cemaat yapılarının üretim formasyonları içinde analizi, toplumsal ve siyasal değişmeyi başı ve sonu belli normatif bir tutum içinde değerlendirmek değil, daha çok eğilimler düzeyinde bir vaziyet almak demektir. Türkiye’nin siyasi tarihinde kırk yıldır teröre dönüşmüş Kürt sorunu olarak nitelenen sorun da bu iç içe geçmiş sorunlar

GİRİŞ

Geçmiş, tanım gereği, artık hiçbir şeyin değiştirelemeyeceği bir veridir. Ancak geçmişin bilgisi bugünden üretilen, inşa edilen bir çaba olduğu için sürekli değişen ve gelişen bir niteliğe sahiptir. Bu nedenle tarihin bilgisi araştırmacının içinde bulunduğu zaman içinde üretilmiş bir bilgi olarak düşünüldüğünde, üretildiği şartlardan bağımsız olarak değerlendirilemez. Dolayısıyla yaşanmış zamanla kavramsallaştırılmış, dönemselleştirilmiş zaman arasında her zaman bire bir örtüşme beklenemez. Çünkü tarihin dönemselleştirilmesi *ex post factum* (sonradan yapılan) bir olgudur. Yoksa tarihin kendi için, kendinde bir bölümü yoktur. Tarihin bölünmesi nehrin akışında değil, geçtiği karalar üzerindeki insanlar tarafından yapılan bir bölümlenme ve adlandırma olduğu için, tarih zorunlu olarak toplumsal bir olgudur. Tarihsel olguları analiz etme çabası kronolojik bir düzenin eş zamanlı bütünlüğü içine bu olguları yerleştirip içsel ve dışsal bağlantıları içinde yeni sorular sorarak analiz etmekle mümkündür. Analiz ise insan zekâsının doğruları bulmak için işlemesi gereken konuları yöntemsel bir tutumla sıraya ve düzene koymasından ibarettir.

Bu çalışmanın soyutlama düzeylerini oluşturan aşiret ve cemaat yapıları, uzak tarih içinde gelişip biçimlenmiş yapılardır. Fakat bu yapılar aynı zamanda anakronik olarak yakın tarihin içine kadar uzanmış, yakın tarihi uzak tarihe doğru çeken gerilimli bir niteliğe de sahiptir. Uzak tarih ile yakın tarih arasındaki bu ilişki birbirini ters yönde çeken, iki farklı zamanın ve zihniyetin diyalektik gerilimlerini de içinde barındırır. Bu nedenle uzak tarihle yakın tarih arasındaki süreklilikleri ya da kırılmaları toplumsal ve siyasal örgütler düzeyinde analiz etmek, yöntemsel olarak bu iki tarihsel dönem arasındaki ayrımın yalnızca kronolojik değil aynı zamanda epistemolojik bir ayrıma da tekabül ettiğini gösterir. Bu nedenle bu çalışmanın iki ana bölümünü oluşturan Osmanlı ve Cumhuriyet ay-

BİRİNCİ BÖLÜM

AŞİRET VE CEMAAT

Bu başlık altında Doğu Anadolu bölgesinde toplumsal örgütlenme¹ ve siyasal yapılar arasındaki ilişkilerin açıklanmasında kullanılacak kavramsal araçların çözümlemesi yapılacaktır. Bu çözümlemenin temel kategorileri aşiret, cemaat, konfederasyon kavramlarıdır. Aşiret, cemaat ve konfederasyon yapıları toplum ya da topluluk örgütleri olarak kandaşlık, dil ve dinsel ilişkiler bakımından ortak bağları olan bireylerin dikey, toplumsal ve siyasal yapılarını tanımlamak için kullanılacaktır.

Modern toplumsal gelişmenin dışında kalmış *topluluk* yapılarını teorik olarak çözümlemek ister ekonomi-politik perspektiften olsun ister kültürel ve toplumsal perspektiften olsun Weberci anlamda geleneksel örgütlenme biçimlerinden eylemlerin rasyonel bir etkinlik etrafında örgütlendiği modern toplumlara geçiş aşamasında olsun pek çok teorik ikilemi beraberinde getirmektedir. Bu ikilem günümüzde aşiretler üzerine yapılan çalışmalarda yöntemsel açılarından sosyal bilimcilerin karşılaştığı en önemli sorunlardan biridir. Bu sorun ve ikilem toplumsal örgütlenmeler için hem yerli kategorileri dikkate alan hem de karşılaştırma için elverişli temeller sağlayan terimler ve somut tanımlar sunmanın güçlüğüdür.²

Aşiret, cemaat gibi geleneksel tarım toplumuna ait yapılar, zamanı ve uzamıyla ilişkili olarak kendine özgü özellikler gösterdikleri için kişilerin bu yapılarla olan aidiyet ilişkileri, çok biçimli ve sürekli değişim hâlinindedir. Bu, sadece kültürel bir değişime indirgenemeyecek kadar çok boyutludur. Değişimi belirleyen dinamikler ekonomik, politik, teknik ve doğal çevre koşullarının çoklu etkileşimi içinde biçimlenmektedir. Bu konudaki yöntemsel sorunlardan

¹ Örgütün tanımı: Statüler içerisinde formüle edilmiş, az çok belirli modeller çerçevesinde düşünülmüş ve saptanmış, hiyerarşik ve merkezî olarak önceden biçimlendirilmiş toplu ve ortak davranış bütünüleridir. Bk. George Gurvitch, "Toplumsal Yapılar", *Sosyoloji ve Felsefe*, Der. Kadir Cangızbay, Değişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 125.

² Hakan Özoğlu, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği*, Çev. N. Özok, A.Z. Gündoğan, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 60.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ DOĞU ANADOLU

Osmanlı Dönemi'nde Doğu Anadolu

On üçüncü yüzyılda Moğol İstilaları Selçuklu yönetimi üzerinde yıkıcı etkilere neden oldu. Moğol İlhanlı Hükümdarı Hülâgû'nün ordusu özellikle tek bir aşiret reisinin bile canını bağışlamamıştı. Hülâgû kılıçtan geçirdiği Kürt aşiret reislerinin yerine kendi adamlarını getirdi.¹ Bu, aşiret yapısı açısından büyük bir yıkımla sonuçlanmıştı. Hülâgû'nün istilasından yüz elli yıl sonra Timur, Bağdat ve Diyarbakır'ı yağmalayıp, kendilerini henüz toparlayan bölgedeki aşiretleri egemenliği altına alarak bölgeyi tamamen ele geçirdi. On beşinci yüzyıla gelindiğinde yerel yöneticilerin otoritesine son vermek üzere tasarlanmış Akkoyunlu ve daha sonraki Safevî politikalarının sonucunda Kürt aşiret yapısının büyük ölçüde parçalı yapıları devam etti. Bölgede Osmanlı'nın yayılmasından önce çoğunluğu göçebe olmak üzere merkezî denetimden bağımsız birçok aşiretin yanı sıra bölgenin ulaşılabilen coğrafyasında birkaç Kürt mirliği varlığını sürdürmekteydi.² Geleneksel Kürt aşiret ve mirlik yapıları bölgenin yüzyıllar süren istikrarsızlığının nedeni olduğundan bölgede düzen ve istikrar uzun dönemler boyunca sağlanamadı. Moğol istilasından sonra ne güçlü bir siyasal oluşum ne de bölgede dikkate değer otorite sağlamış bir Kürt hanedanlığına dair bir kayıt bulunmamaktadır.³ Kürtlerin en yüksek toplumsal ve siyasal örgütü tarih boyunca mirlik düzeyini aşamamıştır. Ancak 959 yılında Mervaniler, Diyarbakır yakınındaki Meyyafarikin'de (Silvan) egemen hanedan ailesi olarak ortaya çıkmıştı. Bu aile 1096 yılına kadar egemenliğini sürdürmüştü. Resmî olarak halife tarafından atandıkları ve dil olarak Arapçayı

¹ Vladimir Minorsky, "Kürtler," *İslâm Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1967), s. 457'deki ifade. Minorsky bu ifadeyi Şerefhan'ın *Şerefname*'deki açıklamasına dayandırmaktadır. Bk. Bruinessen, *Ağa, Şeyh ve Devlet*, s. 137.

² Nazmi Sevgen, *Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1982, s. 95.

³ Wadia Jwaideh, *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi*, Çev. İsmail Çeken, Alper Duman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CUMHURİYET VE DEVRİMLERİ

Cumhuriyet, Burjuva Demokratik Devrimi mi?

Bu bölümün odaklandığı sorun Cumhuriyet ve devrimlerinin Doğu Anadolu'daki feodal yapıları neden tasfiye edemediği sorusudur. Cumhuriyet'in toplumsal ve hukuksal devrimlerinin burjuva demokratik devrimi olup olmadıkları sorusuna yanıt aranacaktır. Bunun için de öncelikle burjuva demokratik devriminin tanımı teorik ve tarihsel bir yöntemle tanımlanacaktır. Cumhuriyet'le birlikte Türkiye'deki bu tarihsel ve yapısal kırılmanın niteliği analiz edilecektir. Avrupa'da kentli orta sınıfın yükselişinin ideolojik ve siyasal temsilcisi olan burjuva sınıfının yaptığı devrim siyasal iktidarın, bir sınıftan (ya da sınıflar koalisyonundan) başka bir sınıf ya da sınıflar koalisyonuna geçişini ifade eder.¹ Bu keskin dönüşümler ekonomi-politik kuramda ekonomik, toplumsal gelişmeye engel olan, miadını doldurmuş yapı ve kurumları hızlı ve şiddetli bir dönüşümle tasfiye ederek yerlerine yeni değerlerin ve kurumların getirilmesi olarak tanımlanır.² Bu toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde değer ve kurumların en genel siyasal biçimi ise uluslaşma ve onun siyasal egemenliğinin somutlaştığı ulus devlettir.³

Ulus devlet ise ekonomik ve toplumsal koşulların artık kendini yeniden üretemediği bir aşamada, yükselen orta sınıfın eski geleneksel feodal sınıfı tasfiye ederek siyasal iktidarı ele geçirdikten sonra ulus devlet sınırları içinde bir iç pazar yaratarak kapitalizmi egemen üretim biçimi hâline getirmesidir.⁴ Bu nedenle toplumların tarihsel özgünlükleri ne kadar farklı olursa olsun, modernleşmenin öncüsü olan orta sınıfın ortak paydası, kapitalizm öncesi üretim biçimine ait her türlü engeli tasfiye edip yükselen orta sınıfın önünü

¹ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1993, s. 55-56.

² Jean Maillet, *İktisadi Olayların Evrimi*, Çev. Ertuğrul Tokdemir, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 108.

³ Muzaffer İlhan Erdost, *Küreselleşme ve Osmanlı Millet Makası Modelinde Türkiye*, Onur Yayınları, Ankara, 2005, s. 76.

⁴ Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, s. 64.

SONUÇ

Coğrafyanın insanların doğasını belirlediği gerçeği Aristo'dan İbn Haldun'a, Machiavelli'den günümüze değin bilinen bir gerçektir. Aynı şekilde coğrafya, bölgelerin de kaderini belirler. Siyasal coğrafya içinde bir bölgenin artık-ürünün toplanma, dağılma merkezlerine olan uzaklığı-yakınlığı o bölgenin bölüşüm ve değişim ilişkilerindeki konumunu belirler. Bu nedenle Doğu Anadolu geleneksel imparatorluğun en uzak sınır bölgesinde bulunmasının yanı sıra coğrafyadan kaynaklı, tarihsel ve toplumsal birçok olumsuzlukları da yaşamıştır.

Bu olumsuzluklardan biri; geleneksel imparatorluğun savaş ve toprağa dayalı ekonomisi içinde, sınır kentleri savaşın her zaman ilk eşliğini ve ön cephesini oluştururlar. Bundan dolayı bu türden bölge ve kentlerde savaşların yol açtığı ekonomik ve toplumsal istikrarsızlık, sınır bölgelerinin yapısal özellikleridir. Bu istikrarsızlık, aynı zamanda sınır kentlerinde toplumsal ve siyasal kurumsallaşmayı önleyen ve geciktiren bir rol oynar. Bu nedenle sınırda bulunan kentler kolay kolay uygarlık birikimi yapamazlar.

İmparatorluk yapılarının temellendiği fetih ekonomisinin mantığı içinde merkezî siyasal otorite artık-ürünü çoğaltmak için zora dayalı denetim aygıtlarını merkezden başlayarak çevreye doğru genişletmek zorundadır. Bu genişleme ve merkezîleşme eğilimi, siyasal otoritenin hem gücünün hem de zayıflığının iç içe geçtiği bir ikilemi oluşturur. İmparatorluğun gücü merkezden çevreye doğru yayıldıkça daha fazla asker, daha fazla toprak demektir. Zayıflığı ise merkezîleşme basıncı, çevreye doğru yayıldıkça nesnel sınırlarına dayanıp açmaza düşmesidir. Bu açmaz aynı zamanda fetih ekonomisi üzerinde temellenen bütün imparatorlukların yapısal krizidir. Bu krizin tarihsel ve mantıksal sonucu olarak basıncın zayıfladığı çevrede merkezkaç güçlerin uç vermesi neredeyse bütün imparatorluk yapılarında kuraldır. Özetle geleneksel tarım imparatorluklarında bölgeler ya da kentler siyasal iktidarın merkezine ne kadar uzaksa merkezkaç unsurların uç beylerinin, feodal beylerin, mültezimlerin baskısına, sömürüsüne, yıkımına da o kadar açık demektir. Bu nedenle bu türden coğrafyalarda yaşayan insanlarda yerleşik güven duygusu kolay kolay gelişmez. Sürekli savaş, yağma ve talanın ege-

DİZİN

Semboller

1878 Osmanlı-Rus Savaşı 86, 112,
117, 133
1921 Anayasası 185
1924 Anayasası 161, 184, 185, 234
1961 Anayasası 67, 248

A

Ağalık 54, 189
Ağrı İsyanı 182, 183, 188, 190, 240,
242
Alevilik 23
Anadolu Selçuklu 21, 72, 276
Antik Çağ 61
Arap 40, 109, 120, 139, 147, 215, 278
Arazi Kanunnamesi 7, 100, 102,
143, 271
Arz-ı Rum 72
Asaf Savaş Akat 62
Asya Üretim Tarzı 56, 59, 65, 274,
275
Aşiret 7, 12, 16, 25, 28, 32, 33, 34,
35, 38, 39, 40, 42, 43, 50, 51,
52, 77, 79, 88, 89, 98, 104,
110, 117, 118, 119, 122, 123,
127, 140, 143, 147, 179, 191,
192, 212, 218, 222, 226, 227,
229, 230, 231, 232, 240, 244,
263, 265, 269, 270, 274, 277
Atatürk 96, 104, 150, 156, 157, 160,
166, 167, 176, 177, 178, 182,
189, 234, 235, 284, 286, 287
Avrupa 20, 26, 28, 49, 50, 52, 53, 54, 55,
57, 61, 66, 78, 94, 96, 97, 99, 100,

112, 113, 115, 116, 117, 128,
138, 144, 145, 153, 154, 155,
158, 165, 172, 173, 191, 192,
197, 208, 213, 225, 232, 251,
252, 254, 255, 264, 265, 277, 287

Ayanlık 54, 89, 269, 284

B

Bahtiyariler 50
Barzani 134, 245
Behice Boran 62, 64
Berlin Konferansı 22, 100
Berlin Kongresi 138
Birinci Meclis 178
Buhran Çağı 64

C

Celâl Nuri İleri 160, 161
Cemaat 7, 16, 17, 27, 28, 29, 32, 98,
230, 270
CHP 133, 160, 162, 174, 175, 180,
186, 204, 211, 236, 237, 239,
240, 241, 242, 262, 271
Clifford Geertz 40
Cumhuriyet 8, 12, 15, 16, 18, 19, 22,
28, 52, 66, 67, 111, 124, 132,
133, 143, 147, 148, 150, 153,
154, 155, 156, 157, 158, 159,
160, 162, 163, 164, 165, 166,
167, 168, 170, 171, 172, 173,
174, 175, 176, 177, 178, 179,
180, 184, 185, 186, 187, 188,
189, 190, 192, 200, 201, 202,
204, 205, 208, 210, 211, 212,

- 214, 215, 216, 218, 219, 223, 225, 232, 234, 235, 236, 237, 239, 242, 245, 247, 248, 249, 250, 252, 261, 263, 264, 265, 271, 273, 274, 275, 278, 280, 283, 285, 286, 287, 289
- Ç**
- Çağlar Keyder 61, 62, 86, 203, 278
- Çaldıran Zaferi 83, 108
- D**
- Demokrat Parti 8, 164, 215, 238, 241, 242
- Derebeylik 63, 64
- Doğan Avcıoğlu 55, 66, 167, 210, 239
- Doğu Roma 61
- E**
- Ermeni Devrimci Federasyonu 142
- Ermeni Tehciri 147, 159, 279
- F**
- Feodalizm 7, 17, 52, 53, 55, 59, 65
- Francis Bacon 50
- Fransız Devrimi 95, 97, 98, 115, 154, 155, 158, 171, 173, 176, 235, 236, 250, 252, 264, 275
- Fredrik Barth 40
- G**
- Gayrimüslim 7, 94, 97, 115
- Gellner 35, 40, 276
- Göçebe 7, 36, 37, 38, 39, 82, 91, 116
- H**
- Hamidiye Alayı 100, 117, 126, 142
- Hikmet Kıvılcımlı 45, 62, 167, 230
- Hobbes 32, 277
- Hülâgû 81
- Hürriyet 53, 132, 141, 161, 288
- Hüsrev Tökin 62, 63
- I**
- II. Meşrutiyet 7, 116, 120, 124, 126, 129, 130, 141, 164, 165
- Islahat Fermanı 97, 98
- İ**
- İdris Küçükömer 62, 171, 247
- İkinci Meclis 162
- İşkân Kanunu 124, 181, 183, 184, 237
- İsmail Cem 62
- İsmet İnönü 165, 174, 178, 188, 189
- İttihat ve Terakki 105, 145, 158, 165, 269, 274, 281
- İzmir İktisat Kongresi 160
- J**
- Jean Bodin 49
- Jean Pier Digard 50
- Jön Türkler 128, 145, 158, 269, 284
- K**
- Kabile 42
- Kapitalizm 48, 49, 53, 55, 56, 57, 58, 75, 78, 95, 119, 202, 220, 224, 227, 231, 269, 272, 273, 277, 282, 286, 287
- Karl Witfogel 57
- Kemal Tahir 62
- Kilise 251, 253, 255
- Konfederasyon 7, 39
- Kurtuluş Savaşı 157, 159, 160, 161,

162, 166, 167, 168, 170, 171,
176, 177, 179, 185, 189, 190,
207, 219, 233, 236, 261, 285

L

Lazistan 21
Lefebvre 44, 281
Lenin 170, 281
Lord Stratford 96, 273

M

Magna Carta 70
Malazgirt 72, 73, 123
March Bloch 55, 56, 229
Marks 42, 45, 48, 49, 53, 56, 57, 58,
75, 76, 78, 93, 119, 193, 224,
253
Max Weber 27, 28, 53, 244, 287
Meclis-i Vükela 148
Medeni Kanun 59, 143
Milliyetçi Ermeni Hareketi 121
Miri Arazi 101, 273
Mirlik 7, 39
Mondros Mütarekesi 131, 226
Mora İsyanı 106
Muzaffer İlhan Erdost 48, 62, 64,
65, 67, 131, 137, 153, 174,
282
Muzaffer Sencer 62, 253
Müslüman 21, 29, 30, 71, 91, 94, 98,
99, 113, 115, 118, 121, 127,
129, 139, 140, 149, 207, 252,
261

N

Nadir Nadi 239
Naima 46, 47, 286

Niyazi Berkes 20, 60, 118, 128, 215,
232

O

Orta Doğu 26, 28, 29, 32, 40, 41, 42,
50, 125, 201, 204, 231, 248,
252, 279
Ortodoks 20, 58, 73, 259
Oryantalizm 49, 287
Osmanlılık 97, 98
Osmanlı Devleti 20, 21, 25, 27, 29,
49, 50, 54, 58, 62, 65, 71, 74,
83, 85, 86, 92, 96, 99, 106,
108, 109, 112, 113, 115, 116,
117, 118, 119, 144, 145, 148,
171, 172, 258, 261, 269, 274,
276, 277, 284
Osmanlı İmparatorluğu 20, 23, 36,
54, 61, 64, 65, 69, 70, 79, 82,
83, 87, 89, 90, 98, 99, 104,
108, 110, 130, 136, 145, 147,
198, 199, 258, 273, 274, 275,
276, 277, 278, 283, 284, 287,
288, 289

Ö

Ömer Lütfi Barkan 60, 90, 100, 102,
184

P

Paris Kongresi 138, 142

R

Resimli Ay 186
Rumeli 60, 64, 67, 70, 71, 90, 105,
106, 109, 115, 128

S

Sanayi Devrimi 12, 159

Selahaddin Eyyubi 82

Sencer Divitçioğlu 59, 62

Sened-i İttifak 70

Seyit Abdülkadir 131, 133

Sünni 23, 30, 31, 83, 99, 108, 109,
118, 119, 120, 121, 124, 133,
179, 189, 244, 255, 258, 259

Ş

Şeyh Sait İsyanı 122, 179, 283, 287

Şiilik 23, 258

T

Takrir-i Sükûn Kanunu 8, 164, 180,
185, 186

Tanin 144, 186, 286

Tanzimat 7, 18, 24, 83, 84, 85, 94,
95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,
102, 106, 109, 110, 116, 117,
118, 120, 137, 139, 143, 146,
160, 172, 175, 177, 178, 208,
244, 261, 271, 273, 284, 285

Tanzimat Fermanı 7, 83, 85, 94, 97,
98, 137

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
179, 186, 187, 289

Tönnies 27, 275

Türk 5, 8, 19, 37, 38, 52, 54, 70, 72,
73, 80, 81, 89, 102, 104, 106,
110, 113, 115, 121, 122, 127,
128, 137, 138, 139, 140, 141,
145, 148, 149, 150, 153, 156,
157, 160, 161, 168, 170, 172,
177, 184, 185, 186, 188, 189,

192, 199, 206, 207, 209, 210,
218, 221, 222, 225, 226, 227,
229, 233, 235, 236, 240, 258,
261, 269, 270, 271, 274, 275,
276, 278, 280, 284, 285, 286,
287

Türk Devrimi 8, 153, 156, 160, 161,
172, 233, 287

Türkmen 72, 74, 108, 226, 259

V

Van Muhafızı Derviş Paşa 69

Van Salnamesi 138, 147

Vilayet Nizamnamesi 22, 99, 110,
111, 117, 118

Z

Ziya Gökalp 33, 38, 85, 102, 105,
125, 129, 166, 207, 233, 234,
276, 277